

Világképek, konfliktusban

Majoros Sándor: *Az ellenség földje*

Magyar Napló Kiadó, 2017

Az 1914. június 14-én eldőrdülő szarajevói pisztolylövések nem pusztán egy trónörökös párt végeztek ki, nem csupán egy kora állapotában levő Európai Unió – történetesen az Osztrák–Magyar Monarchia – összeomlásának voltak előjelei, hanem szétdőltak egy olyan, viszonylagos paradicsomi állapotot, amelyben hozzávetőleges idilli létformában élni voltak képesek egymás mellett a különböző nemzetiségek és vallások, sőt népszokások, kultúrák stb. „Olvasztótéglények”, de máskülönb, „puskaporos hordónak” is mondják ezt a korabeli Boszniát – és vele együtt Európa közepét – a zsurnaliszta kedélyű történészek, amely felé a „nagy” politika figyelme legfeljebb a meg-megismétlődő háborús csetepaték idején fordul, akkor is fél szemmel, eldugva a másodlagos hírek közé: „A nagyhatalmak egymás nyakát tekergetik, miközben mi Szerbia ellen vonulunk, pedig ez a háború csak a második oldalon kap majd helyet a londoni meg a párizsi újságokban” (*A spártai fiú és a róka*).

Az események menete minden esetben szinte mindig ugyanaz: „a világ újrafelosztásában” érdekelt megnevezhetetlen hatalmak valamely titkos eszközön megnyomnak egy gombot, s erre fenekestül felfordul az addig volt világ. A föld egyszerűen az „ellenség földje” lesz (*Szamártemetés*). Példa erre a legutóbb lezajlott jugoszláv háború s annak véres eseményei. S nem feltétlenül szükséges egy háború megindításához az Allport (1954) által lefektetett tézisek megvalósulása sem az előítéletesség különböző fokozatairól, úgymint: szóbeli előítéletek, elkerülés, diszkrimináció, kirekesztés, fizikai agresszió, üldözés és kiirtás. Ezek csak a vi-

lág valóságától elszakadt szociálpszichológus tudós téves következtetései. Ugyanis amikor elkezdnek dörögni a fegyverek, vagy éppen csak felvonulnak a seregek, a „civil” világban még nincs háború, nem léteznek még a szóbeli előítéletek sem, közönséges, ismerős hétköznapi zajlanak egy köztes állapotban megmerevedve, nagyon is a köznapi normáknak megfelelően: „Itt, a Balkánon az a szokás, hogy ha vendégségbe megyünk, azonnal fölteszik a kávé tálca, amit majd így, kényelmes beszélgetés közben kell elfogyasztani. Aztán egy idő múlva a házigazda udvariasságból meg fogja kérdezni tőlünk, hogy mit szólnak egy újabb adaghoz. Ezt nevezik felénk siker kávénak, és az vele a szabály: ha rábólintunk, az elfogyasztása után rövid időn belül illik elköszönni, ha pedig elhárítjuk, az idő múlására vagy valami tennivalóra hivatkozva távozni kell” (*Kávéidő a Baščaršiján*).

Majoros Sándor könyvében – éppen az említett köztes állapot jóvoltából – természetesen szó sem esik az Allport által definiált, pseudo-értelmiségi előítélet-következmények bármelyikéről, hiszen tapasztalatból tudható, hogy az ember és ember közti viszonyok alakulása egyáltalán nem ilyen. Azaz: például nem a kisember bűne a véres történelem, bármennyire is igyekeznek a konfliktusgyártók felelőssé tenni őt a következményekért. Ha jól körülnézünk a háborús világirodalom termésén, majd mindegyik mű ennek a kisembernek felmentéséért kiált.

Majoros sem tehet mást, mint ami az író dolga: megírni és újra letenni az asztalra ezt a már-már közhely számba menő igazságot. Ha jól megfontoljuk, csak egyetlen

szóval határozhatjuk meg a novellák legfőbb vonását: a *félelem* s annak lassú fokozódása táján járunk. A novellák figuráinak mozgását, cselekvéseit ez az attitűd határozza meg: a félelem attól, ami még nincs elérhető közelben, de közeleg. S az embertörténet állandó oximoronja, a legnagyobb ellentmondás: a félelem érvényesülése egy olyan természeti környezetben, ami egyszerre lehet csodálni valóan gyönyörű s ugyanakkor fenyegetően félelmetes.

A szerző maximálisan kihasználja ezt a természetábrázolási lehetőséget a Jókai ecsetkezeléséhez szépségében és monumentalitásában megszólalásig hasonlítóan lefestett egy-egy gyönyörű, már-már romantikus pannóban: „A települést egy boszniai viszonylatban bő vizű, sebes sodrású folyó szelte ketté, amely a Balkánra jellemző magas hegyek közül éppen itt tört ki egy lapályosabb, kevésbé barátságatlan, szinte már alföldinek tűnő tájra, bár a vadságát továbbra is megtartotta. Aki valamilyen furcsa véletlen következtében idetért, úgy érezhette, hogy határátkelőhöz érkezett, ami az utolsó megálló egy számtalan veszélyt rejtegető, ismeretlen ország szíve előtt” (*A név nélküli*). Kétségtelen, aki ezeket a sorokat leírta, szereti ezt a tájat, otthonosan mozog benne, és ismeri a benne élőket, a bosnyákokat, akiknek „minden második szavuk török vagy albán” (*Szamártemetés*), ugyanúgy, mint a falun élő szerbeket.

A félelem azonban már itt elkezdődik: az ismerlentől, félelem a következményektől, félelem az idegen környezettől, a hegyektől: „Közben kiderült, hogy a városra szinte ráhajol egy irdatlanul magas hegy. Az Alföldről valók nem is bírták megállni, hogy ne húzzák be a nyakukat.” S legvégül a félelem forrásának szintézise: „Hogy is mondta az a nagyokos, akinek az ismerőse az idegenlégióban jeleskedett? Egy gyöngye ütés, aztán végigfolyik az emberen az a melegség, ami nem sokkal előbb még belülről fűtötte” (*A spártai fiú és a róka*).

A kötet katonafigurái, noha elvileg ott-hon, az Osztrák–Magyar Monarchia területén tartózkodnak, az *Ellenség földjén* járnak, azaz minden és mindenki ellenség.

A félelem mellett a kötet másik kulcsszavai lehetnének a gyanú és a gyanakvás, a félelem közeli, már-már kóros rokonai. Az idegen földön állandó félelemben másirozó katona számára minden gyanús, legfőképpen az, hogy az ellenség földjének lakói nem félnek, mintha eleve biztosak lennének a győzelemben vagy a túlélésben. Ez az ún. egyszerű emberek természetéből fakadó bátorság minden esetben magabiztos fölényt biztosít a fegyvertelen civilnek a katonával szemben. Gyanús, ahogy az öreg szerb pásztor milyen magabiztosan követi a két fegyveres katonát a hegyre, amelynek tetején a lelőtt szamar teteme fekszik. Az ebből a gyanúsnak tűnő viselkedésből származó félelem készíti a katonákat arra, hogy engedelmességesnek a pásztor utasításainak, egészen a végéig megaláztatásig (*Szamártemetés*); gyanús, hogy a dzsámi teraszán ücsörgő muzulmánok közül az egyik „szinte tüntetően, csupán fehér, félgömb alakú nemez fejfedőt visel”, vagyis albán; gyanús a kolostor novíciusa, mivel Bécsből érkezett, és tud németül, de leggyanúsabb az éjszakánként a hegytetőn felbukkanó alak, vállán puskával – a hadnagy háborús paranoiájának rémképzete –, aki miatt a tiszt képtelen álomra hajtani a fejét (*Magányos férfi, puskával*); gyanús a füves asszony, Baba Marija, aki gyógyító bogycikkal látja el a hasmarsban szenvedő s emiatt alakulatától elszakadt katonát (*A spártai fiú és a róka*).

A félelem és a gyanú pedig abszurd helyzeteket indukál avval, hogy az üldözési mániáig fokozódik (*Magányos férfi, puskával*). Abszurd az a helyzet, ahogy a szakadék fölötti ösvényen megakadt ágyút éppen az „ellenség” – egy öreg szerb erdőmunkás – menti meg a lezuhanástól (*A név nélküli*), abszurd, ahogy a végül szerencsésen alakulata előtt a városba érkező katonát az őt körülvevő cigánygyerekek zsebelik

ki (*A spártai fiú és a róka*), abszurd a *Bátor-ságpróba* monológja, amelyben a történetmesélő a történelem összefüggéseiről tart előadást halott bajtársának, abszurd a saját hadnagyát lelőni kényszerülő közkatonára helyzete (*Magányos férfi, puskával*), abszurd már a háborúra készülés maga.

Ám a legabszurdabb a két centrális novella, a *Kávéidő a Baščaršiján* és az *Ezredes kutyája*. Abszurd mindkettő, mert kimondhatatlan a bennük rögzített tanulság. Nem véletlenül kerültek a szerkesztés folyamán a novelláskötet középpontjába. Bár a két novella narratívája élesen elválik egymástól – a *Kávéidő*... a történetmesélő egyes szám első személyű, pontosan fertály óráig, azaz a kávé elfogyasztásának idejéig tartó monológja, az *Ezredes kutyája* pedig hagyományos narratív technikával felépített elbeszélő szöveg –, mégis összetartja őket egy-egy valóságon túli misztikum, a *Kávéidő*...-ben egy különös szerelmi érzés fellángolása, ami voltaképpen a háborúba lépés metaforája, az *Ezredes kutyájában* a démonok megjelenése a kocsmái éjszakában, vagyis mindkettő abszurd mese.

Az abszurd azonban egyben groteszk is, nem nélkülözi a keserű humort, ami teljes egészében átszövi a kötet novelláit. Ennek oka, hogy az elbeszélő és a történetmesélő évszázadnyi távolságra tartózkodik egymástól, azaz az elbeszélő, objektíven szemlélve a történeteket, mentes tud maradni az érzelmektől és indulatoktól. Szinte kívülállóként majd minden cselekményszáznak a fonákját látja és láttatja. Mi tagadás, van ebben az elbeszélő tech-

nikában valami rejtői helyzetkomikumot kihasználni tudó képesség. Valami kedélyes, a kegyetlen valóságon túli. Az a személyes tapasztalat, amit az elbeszélő katonaként Boszniában szerzett, csupán a táj- és környezetleírásban valamint az alakok megformálásában segíti az elbeszélőt. Az összes többi a történelmi tapasztalat kivételével, a történelmi tapasztalat beépülése a jellemelekbe, figurákba.

Megvallom, eleinte kissé idegenkedve vettem kézbe Majoros Sándor könyvét: mit akar ezekkel a százéves történetekkel? Aztán persze megenyhültem, hiszen száz év ide vagy oda: ebben az esetben valóban nem számít. Az embertörténet titokzatos-sága, megfejthetlensége szinte mindig, minden esetben ugyanaz: maga a háború örökösén kívül áll az emberen, a katona is ember ugyan, de gépezetté válása tagadhatatlan, amint mundérba öltöztetik, többé már nem önmaga, elveszti individuumát. A személyesség joga minden esetben civiljog (nem tévesztendő össze az utóbbi időkben unos-untalan elkoptatott kifejezéssel!), a két világháború konfliktusa elkerülhetetlen.

Az ellenség földje viszonylag vékonyka kötet. Nyolc novellát tartalmaz mindösszesen. Ennek a nyolc novellának azonban mindegyike remeklés: a személyesség, az általános és az örökérvényűség stilisztikailag hajszálpontosan megformált szintézise. Méltán lett az év Nívó-díjas könyve 2017-ben. Kaphatott volna Évek könyve díjat is, ha volna ilyen, hiszen ott van a magyar novellisztika csúcsei közelében...

Kemsei István